

ครอบครัวเดี่ยวในสังคมไทย เพิ่มขึ้นจริงหรือ ?

นภาพร ชโยวรรณ*

บทคัดย่อ

ประเด็นหนึ่งที่มีการกล่าวถึงด้วยความห่วงใยกันมากต่อภาวะสังคมไทยที่มีจำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมากและอย่างรวดเร็ว คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแง่ของโครงสร้างครอบครัว จากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาที่ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแลหรือได้รับการดูแลจากครอบครัวน้อยลง ข้อมูลเชิงประจักษ์จากสำมะโนประชากรประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ แสดงผลที่ตรงกันข้ามกับความเชื่อดังกล่าว ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ สัดส่วนของครอบครัวเดี่ยวในประเทศไทยลดลง ขณะเดียวกันสัดส่วนของครอบครัวขยายได้เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม โครงสร้างของครอบครัวน่าจะไม่ใช่ตัวชี้วัดที่ดีของการที่ผู้สูงอายุจะได้รับการดูแลจากครอบครัวหรือไม่ แต่ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวน่าจะเป็นประเด็นที่ควรได้รับความสนใจ

คำสำคัญ : โครงสร้างครัวเรือน, แบบครอบครัว, ผู้สูงอายุ, การดูแลผู้สูงอายุ

คำนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ทั้งจำนวนและสัดส่วนประชากรสูงอายุ (อายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป) ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือจำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มจากประมาณ ๑.๔ ล้านคนใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็น ๖.๑ ล้านคนใน พ.ศ. ๒๕๔๓ และคาดว่าจะเพิ่มเป็น ๑๔.๘ ล้านคนใน พ.ศ. ๒๕๖๘ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕.๑, ๑๐.๑ และ ๒๑.๕ ของประชากรทั้งหมดตามลำดับ (United

Nations, 2007) รัฐบาลได้มีนโยบายและแผนผู้สูงอายุ มา ๒ แผน คือ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๔๔ และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๔ ทั้ง ๒ แผนต่างระบุให้ครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการดูแลผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาที่ผ่านมา ทำให้มีการตั้งข้อสงสัยและห่วงใยกันว่าผู้สูงอายุจะไม่สามารถ

การดูแลจากครอบครัว เพราะครอบครัวไทยได้เปลี่ยนแปลงจากที่การที่เคยอยู่อย่างเป็นครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวความเชื่อดังกล่าวยังขาดข้อมูลเชิงประจักษ์สนับสนุน บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะใช้ข้อมูลซึ่งมีอยู่มาประมวลเสนอเพื่อความกระจ่างในประเด็นที่ว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างครัวเรือนแบบใดเป็นหลัก และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓ ประกอบกับการเสนอความคิดเห็น

* กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ประชากรศาสตร์ ราชบัณฑิตยสถาน; รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกี่ยวกับโครงสร้างครอบครัวหรือรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีผลกระทบต่อภาวะผู้สูงอายุ

แหล่งข้อมูล นิยามครัวเรือน และโครงสร้างครัวเรือน

ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานสำมะโนประชากรและเคหะของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๓, ๒๕๓๓ และ ๒๕๔๓ สำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการทำสำมะโนประชากรของประเทศไทยได้เสนอข้อมูลโครงสร้างครัวเรือนตั้งแต่สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๒๓, ๒๕๓๓ และ ๒๕๔๓ จำแนกตามกลุ่มอายุของหัวหน้าครัวเรือน เพศ และเขตการปกครอง ยกเว้นสำมะโนประชากร พ.ศ. ๒๕๒๓ ที่จำแนกตามอายุของหัวหน้าครัวเรือนในการจำแนกโครงสร้างครัวเรือนนั้น จำกัดเฉพาะครัวเรือนส่วนบุคคล สำนักงานสถิติแห่งชาติได้นิยามครัวเรือนและโครงสร้างของครัวเรือนในรายงานสำมะโนประชากรและเคหะดังนี้

“ครัวเรือนส่วนบุคคล หมายถึง ครัวเรือนที่ประกอบด้วยบุคคลคนเดียวหรือหลายคน อาศัยอยู่ในบ้านหรือที่อยู่อาศัยเดียวกัน และจัดหาหรือใช้สิ่งอุปโภคบริโภคอันจำเป็นแก่การครองชีพร่วมกัน บุคคลเหล่านั้นอาจเป็นญาติหรือไม่เป็นญาติกันก็ได้

ครัวเรือนกลุ่มบุคคล หมายถึง ครัวเรือนที่ประกอบด้วยบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันเพราะได้มีกฎหรือระเบียบข้อบังคับอย่างใดอย่างหนึ่งระบุไว้ว่าให้มาอยู่ร่วมกัน หรือจำเป็นต้องมาอยู่ร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง บุคคลเหล่านี้จะกินรวมกันหรือไม่กินรวมกันก็ได้

ครัวเรือนกลุ่มบุคคลจำแนกได้เป็น ๒ ชนิด คือ **ครัวเรือนกลุ่มบุคคลประเภทสถาบัน** ได้แก่ วัด เรือนจำ สถานสงเคราะห์ โรงพยาบาล โรงเรียนกึ่งนอน กองทหารหรือตำรวจ โรงแรม และ**ครัวเรือนกลุ่มบุคคลประเภทพิเศษ** ได้แก่ หอพัก บ้านพักคนงานที่มีคนงานจำนวน ๖ คนขึ้นไป ซึ่งสถานประกอบธุรกิจจัดที่อยู่อาศัยให้อยู่ร่วมกัน”

โดยทั่วไปโครงสร้างครัวเรือนมักมีการจำแนกเป็น ๓ แบบใหญ่ ๆ คือ ครัวเรือนที่ไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วย ครัวเรือนเดี่ยว และครัวเรือนขยาย และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (๒๕๓๓ หน้า ๗) นิยามครัวเรือนแต่ละแบบไว้ดังนี้ :

๑. ครัวเรือนที่ไม่มีครอบครัวและญาติ (unrelated individuals) ได้แก่ ครัวเรือนที่ประกอบด้วยบุคคลที่อาศัยอยู่คนเดียว หรืออาศัยอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นที่ไม่มีความสัมพันธ์กันญาติ

๒. ครัวเรือนประเภทครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ได้แก่ ครัวเรือนที่ประกอบด้วยสามีและ

ภรรยา หรือสามีและ/หรือภรรยา บุตรที่ยังไม่สมรส และ/หรือญาติอื่น ๆ ที่ยังไม่สมรสอาศัยอยู่ด้วย

๓. ครัวเรือนประเภทครอบครัวขยาย (extended family) แบ่งได้ ๓ ชนิด คือ

๓.๑ ครัวเรือนประเภทครอบครัวย่อย (vertical, stem) ได้แก่ ครัวเรือนที่ประกอบด้วยสามีและ/หรือภรรยา บุตรที่ยังไม่สมรส และ/หรือบุตรที่สมรสเพียงคนเดียว ญาติอื่น ๆ ที่ยังไม่สมรส และ/หรือพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หลานคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนอาศัยอยู่ด้วย

๓.๒ ครัวเรือนประเภทครอบครัวรวม (horizontal, joint) ได้แก่ ครัวเรือนที่ประกอบด้วยสามีและ/หรือภรรยา บุตรที่ยังไม่สมรส และญาติอื่น ๆ ที่สมรสแล้วอาศัยอยู่ด้วย

๓.๓ ครัวเรือนประเภทครอบครัวผสม (vertical and horizontal, stem-joint) ได้แก่ ครัวเรือนที่ประกอบด้วยครัวเรือนทั้งข้อ ๑ และ ๒ อาศัยอยู่ร่วมกัน หรือครัวเรือนที่ประกอบด้วย สามีและ/หรือภรรยา บุตรที่สมรสมากกว่า ๑ คน ญาติอื่น ๆ ที่สมรสหรือไม่สมรส และ/หรือพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หลานคนใดคนหนึ่ง หรือหลายคน อาศัยอยู่ด้วย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๓๓ หน้า ๗)

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓ สัดส่วนประชากรที่อยู่ในครัวเรือน

ส่วนบุคคล และสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นครัวเรือนส่วนบุคคลไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก คือ ประมาณร้อยละ ๙๙.๕-๙๙.๗ และร้อยละ ๙๙.๕-๙๙.๖ ตามลำดับ ดังนั้น การจำแนกโครงสร้างครัวเรือนซึ่งจำกัดเฉพาะครัวเรือนส่วนบุคคลก็น่าจะสะท้อนภาพแบบโครงสร้างครัวเรือนที่ประชากรเกือบทั้งหมดของประเทศอาศัยอยู่ได้

แนวโน้มโครงสร้างครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓

ในช่วงกว่า ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา จำนวนครัวเรือนส่วนบุคคลในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นประมาณเท่าตัว จาก ๘.๔ ล้านครัวเรือนใน พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็น ๑๕.๙ ล้านครัวเรือนใน พ.ศ. ๒๕๔๓ ข้อมูลในตารางที่ ๑ แสดงว่าระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓ ครัวเรือนส่วนบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ ๖๐-๗๑) เป็นครอบครัวเดี่ยว ประมาณ ๑ ใน ๔ ถึงเกือบ ๑ ใน ๓ เป็นครอบครัวขยาย และอีกประมาณร้อยละ ๔-๑๐ เป็นครัวเรือนที่ไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วย ส่วนใหญ่ของครัวเรือนที่เป็นครอบครัวขยายเป็นครอบครัวขยายแบบย่อย คือ ประกอบด้วยด้วยสามีและ/หรือภรรยา บุตรที่ยังไม่สมรสและ/หรือบุตรที่สมรสเพียงคนเดียว ญาติอื่น ๆ ที่ยังไม่สมรส และ/หรือพ่อแม่ ปู่ย่า ตา ยาย หลานคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนอาศัยอยู่ด้วย

ที่น่าสนใจคือ แม้ว่าประเทศไทยจะมีครัวเรือนแบบครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ แต่ครัวเรือนแบบครอบครัวเดี่ยวมีสัดส่วนที่ลดลงในช่วง ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา ขณะที่ครัวเรือนแบบครอบครัวขยาย และครัวเรือนแบบไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วย มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ร้อยละที่เป็นครัวเรือนครอบครัวเดี่ยวลดลงจากร้อยละ ๗๐.๖ ใน พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นร้อยละ ๖๗.๖ ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ และร้อยละ ๖๐.๓ ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ (ลดลงร้อยละ ๑๕ ในช่วง ๓๐ ปี) ขณะที่ร้อยละที่เป็นครัวเรือนครอบครัวขยายเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๒๕.๑ ใน พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นร้อยละ ๒๖.๓ ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ และร้อยละ ๒๙.๖ ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ (เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๘ ในช่วง ๓๐ ปี) เช่นเดียวกัน ร้อยละที่เป็นครัวเรือนแบบไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วย ก็เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๔.๒ เป็นร้อยละ ๖.๒ และร้อยละ ๑๐.๑ ใน พ.ศ. ต่าง ๆ เดียวกัน (เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๔๐ ในช่วง ๓๐ ปี) ผลดังกล่าวตรงข้ามกับความเชื่อหรือคำกล่าวทั่วไปว่า สังคมไทยอยู่กันแบบครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้น แต่น่าจะเป็นว่า มีการอยู่กันแบบไม่มีครอบครัวหรือญาติอยู่ด้วย ที่เพิ่มขึ้นอย่างน่าตกใจ

ในทุกกลุ่มอายุหัวหน้าครัวเรือนไม่ว่าจะเป็นครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนอยู่ในวัยหนุ่มสาว (อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี) หรือหัวหน้าครัวเรือน

ที่อยู่ในวัยกลางคน (อายุ ๓๐-๔๙ ปี) หัวหน้าครัวเรือนที่ใกล้วัยสูงอายุ (อายุ ๕๐-๕๙ ปี) และหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป) ร้อยละที่เป็นครัวเรือนแบบครอบครัวเดี่ยวลดลง (ลดประมาณร้อยละ ๗ ในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนอายุ ๓๐-๔๙ ปี จนถึงร้อยละ ๒๐ ในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี) แต่ร้อยละที่เป็นครัวเรือนแบบไม่มีครอบครัวหรือญาติอาศัยอยู่ด้วย และที่เป็นครัวเรือนขยายเพิ่มขึ้น แม้ว่าสัดส่วนที่เป็นครัวเรือนขยายในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนอายุน้อยจะลดลงก็ตาม แต่โดยรวมระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓ สัดส่วนที่เป็นครัวเรือนขยายเพิ่มขึ้น เพราะชดเชยจากการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นครอบครัวขยายในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนใกล้สูงอายุและสูงอายุ โดยในครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนใกล้วัยผู้สูงอายุและที่เป็นผู้สูงอายุ สัดส่วนที่เป็นครัวเรือนขยายเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๓ และร้อยละ ๘ ตามลำดับที่น่าห่วงใย คือ สัดส่วนที่เป็นครัวเรือนแบบไม่มีครอบครัวหรือญาติอาศัยอยู่ด้วยเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนหนุ่มสาวและวัยกลางคน เพิ่มมากกว่าร้อยละ ๒๒๐ คือจากร้อยละ ๗.๘ เป็นร้อยละ ๒๕.๒ ในครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนหนุ่มสาวอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี และจากร้อยละ ๒.๔ เป็นร้อยละ ๗.๙ ในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนอายุ ๓๐-๔๙ ปี ในกลุ่มหัวหน้า

ครัวเรือนใกล้วัยสูงอายุและสูงอายุ ตามลำดับ ผลดังกล่าวชี้ว่า ทั้งคน แนวโน้มต้องอยู่อาศัยแบบไม่มีญาติ
เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๒๖ และร้อยละ ๓๓ กลุ่มสาวอายุน้อยและคนสูงอายุ มี อยู่ด้วยเพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ ๑ โครงสร้างของครัวเรือนจำแนกตามประเภทครอบครัวและหมวดอายุ พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓

	ประเภทครอบครัว						รวม ครอบครัว ขยาย
	รวม	ไม่มีครอบครัว และญาติอาศัย อยู่ด้วย	ครอบครัว เดี่ยว	ครอบครัว ขยายแบบ ย่อย	ครอบครัว ขยายแบบ รวม	ครอบครัว ขยาย แบบผสม	
พ.ศ. ๒๕๒๓							
รวม	๑๐๐.๐	๔.๒	๗๐.๖	๒๓.๘	๐.๙	๐.๔	๒๕.๑
<๓๐	๑๐๐.๐	๗.๘	๘๑.๘	๘.๙	๑.๐	๐.๔	๑๐.๔
๓๐-๔๙	๑๐๐.๐	๒.๔	๘๐.๒	๑๖.๑	๐.๙	๐.๔	๑๗.๔
๕๐-๕๙	๑๐๐.๐	๓.๑	๕๘.๙	๓๖.๙	๐.๗	๐.๓	๓๘.๐
๖๐+	๑๐๐.๐	๗.๕	๔๐.๐	๕๐.๘	๑.๐	๐.๗	๕๒.๕
พ.ศ. ๒๕๓๓							
รวม	๑๐๐.๐	๖.๒	๖๗.๖	๒๔.๖	๑.๒	๐.๕	๒๖.๓
<๓๐	๑๐๐.๐	๑๔.๓	๗๘.๐	๕.๙	๑.๔	๐.๔	๗.๗
๓๐-๔๙	๑๐๐.๐	๔.๒	๘๐.๑	๑๔.๑	๑.๒	๐.๔	๑๕.๗
๕๐-๕๙	๑๐๐.๐	๔.๓	๕๖.๘	๓๗.๕	๐.๙	๐.๔	๓๘.๙
๖๐+	๑๐๐.๐	๗.๓	๓๙.๗	๕๐.๙	๑.๒	๐.๘	๕๓.๐
พ.ศ. ๒๕๔๓							
รวม	๑๐๐.๐	๑๐.๑	๖๐.๓	๒๓.๙	๑.๘	๔.๐	๒๙.๖
<๓๐	๑๐๐.๐	๒๕.๒	๖๕.๕	๖.๔	๒.๒	๐.๖	๙.๓
๓๐-๔๙	๑๐๐.๐	๗.๙	๗๔.๙	๑๓.๖	๒.๐	๑.๖	๑๗.๒
๕๐-๕๙	๑๐๐.๐	๗.๐	๔๙.๗	๓๕.๔	๑.๕	๖.๔	๔๓.๓
๖๐+	๑๐๐.๐	๑๐.๐	๓๓.๑	๔๖.๕	๑.๓	๙.๐	๕๖.๙

แนวโน้มและความแตกต่างของโครงสร้างครัวเรือนระหว่างเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล

ข้อมูลในตารางที่ ๒ แสดงว่าทุกเขตการปกครอง คือทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ครัวเรือนแบบครอบครัวเดี่ยวยังเป็นแบบครัวเรือนหลักหรือส่วนใหญ่ แต่สัดส่วนของครัวเรือนแบบครอบครัวเดี่ยวได้ลดลง ขณะที่สัดส่วนของ

ครัวเรือนแบบไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วย และครอบครัวขยายได้เพิ่มขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๓ ทั้ง พ.ศ. ๒๕๓๓ และ พ.ศ. ๒๕๔๓ สัดส่วนของครัวเรือนที่เป็นครอบครัวเดี่ยว ไม่แตกต่างกันมากระหว่างในเขตและนอกเขตเทศบาล คือประมาณร้อยละ ๖๑ ของครัวเรือนในเขตเทศบาล และร้อยละ ๖๐ ของครัวเรือนนอกเขตเทศบาล เป็นครัวเรือนแบบครอบครัวเดี่ยว แต่สัดส่วน

ของครัวเรือนที่ไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วยในเขตเทศบาลสูงกว่า และสัดส่วนที่เป็นครัวเรือนขยายต่ำกว่านอกเขตเทศบาลมาก (ร้อยละ ๑๕.๔ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๗.๔ และร้อยละ ๒๓.๗ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๓๒.๖ สำหรับ พ.ศ. ๒๕๔๓) โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ประมาณร้อยละ ๑๖.๑ ของครัวเรือนเป็นแบบไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วย

ตารางที่ ๒ โครงสร้างของครัวเรือนจำแนกตามประเภทครอบครัวและเขตการปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๓

	ประเภทครอบครัว						รวมครอบครัวขยาย
	รวม	ไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วย	ครอบครัวเดี่ยว	ครอบครัวขยายแบบย่อย	ครอบครัวขยายแบบรวม	ครอบครัวขยายแบบผสม	
พ.ศ. ๒๕๓๓							
กรุงเทพฯ ในเขตเทศบาล ^๑	๑๐๐.๐	๑๒.๑	๖๖.๙	๑๖.๔	๓.๓	๑.๓	๒๑.๐
นอกเขตเทศบาล	๑๐๐.๐	๑๒.๐	๖๖.๘	๑๗.๕	๒.๗	๑.๐	๒๑.๒
เทศบาล	๑๐๐.๐	๔.๘	๖๗.๘	๒๖.๓	๐.๘	๐.๔	๒๗.๕
พ.ศ. ๒๕๔๓							
กรุงเทพฯ ในเขตเทศบาล ^๑	๑๐๐.๐	๑๖.๑	๖๒.๖	๑๓.๓	๔.๒	๓.๘	๒๑.๓
นอกเขตเทศบาล	๑๐๐.๐	๑๕.๔	๖๐.๙	๑๗.๓	๒.๙	๓.๕	๒๓.๗
เทศบาล	๑๐๐.๐	๗.๔	๖๐.๐	๒๗.๒	๑.๒	๔.๒	๓๒.๖

หมายเหตุ : ในเขตเทศบาลรวมกรุงเทพฯ

แนวโน้มและความแตกต่างตามกลุ่มอายุของโครงสร้างครัวเรือนในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓

เนื่องจากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๒๓ ไม่จำแนกข้อมูลโครงสร้างของครัวเรือนตามเขตการปกครอง แต่เพื่อให้เห็นถึงอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการขยายตัวของเมืองที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครัวเรือน การศึกษาข้อมูลการเปลี่ยนแปลงช่วงกว่า ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา เฉพาะของกรุงเทพมหานคร น่าจะให้ภาพได้บ้าง

ข้อมูลในตารางที่ ๓ ชี้ว่า ช่วงกว่า ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนของกรุงเทพฯ ไม่แตกต่างจากระดับประเทศมากนัก กล่าวคือ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓ สัดส่วนของครัวเรือนที่ไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วยเพิ่มขึ้นอย่างมาก (จากร้อยละ ๘ เป็นร้อยละ ๑๖ หรือเพิ่มประมาณเท่าตัว) ขณะที่สัดส่วนของครัวเรือนที่เป็นครอบครัวเดี่ยวลดลงจากร้อยละ ๗๐.๓ เป็นร้อยละ ๖๒.๖ (ลดลงประมาณร้อยละ ๑๑ ต่ำกว่าการลดลงของทั้งประเทศ ซึ่งลดลงประมาณร้อยละ ๑๕) และที่เป็นครอบครัวขยายไม่เปลี่ยนแปลง อยู่ที่

ระดับร้อยละ ๒๑ ขณะที่ทั้งประเทศเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ ๑๘

โครงสร้างของครัวเรือนแตกต่างกันตามอายุของหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละของครัวเรือนที่ไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วยมีความสัมพันธ์กับอายุของหัวหน้าครัวเรือนในลักษณะเป็นเส้นโค้ง คือ สูงในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนอายุน้อย (ต่ำกว่า ๓๐ ปี) และลดต่ำลงในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนกลางคนและวัยใกล้สูงอายุ และเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในกลุ่มที่หัวหน้าครัวเรือนสูงอายุ ผลดังกล่าวชี้ว่าคนหนุ่มสาวในกรุงเทพฯ นิยมหรือมีแนวโน้มจะอยู่กันแบบไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วยมากกว่าคนอายุมาก การอยู่อาศัยแบบไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วยของกลุ่มคนสูงวัยอาจเป็นไปด้วยความจำเป็นเพราะการตายของคู่สมรสหรือการย้ายถิ่นของบุตร

ร้อยละที่เพิ่มของสัดส่วนครัวเรือนที่ไม่มีครอบครัวและญาติอาศัยอยู่ด้วยนั้นแตกต่างกันตามอายุของหัวหน้าครัวเรือน คือ กลุ่มหัวหน้าครัวเรือนอายุกลางคน (๓๐-๔๙ ปี) เพิ่มมากที่สุด (กว่าเท่าตัว) จากร้อยละ ๕.๒ ใน พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นร้อยละ ๑๓.๔ ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ กลุ่มหัวหน้าครัวเรือนหนุ่มสาวอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี และกลุ่มใกล้สูงอายุ (๕๐-๕๙ ปี)

เพิ่มประมาณเท่าตัว คือ เพิ่มจากร้อยละ ๑๘.๕ เป็นร้อยละ ๓๕.๑ และร้อยละ ๔ เป็นร้อยละ ๘.๐ ของช่วงเวลาเดียวกันตามลำดับ ส่วนในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนสูงอายุ มีการเพิ่มขึ้นที่ลดลงจากร้อยละ ๗.๑ เป็นร้อยละ ๘.๐

เช่นเดียวกับของระดับประเทศ ส่วนใหญ่ของครัวเรือนในกรุงเทพฯ เป็นครัวเรือนเดี่ยว และสัดส่วนของครัวเรือนที่เป็นครอบครัวเดี่ยวลดลงในทุกกลุ่มอายุหัวหน้าครัวเรือน การลดลงตามเวลาของสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นครอบครัวเดี่ยวในกรุงเทพฯ แตกต่างกันตามอายุของหัวหน้าครัวเรือน โดยสัดส่วนของครัวเรือนครอบครัวเดี่ยวมีการลดมากที่สุดในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนอายุน้อย ต่ำกว่า ๓๐ ปี และลดน้อยที่สุดในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนใกล้สูงอายุ

ประมาณ ๑ ใน ๔ ของครัวเรือนในกรุงเทพฯ เป็นครอบครัวขยาย สัดส่วนนี้เกือบไม่เปลี่ยนแปลงในช่วง ๓๐ ปี ที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งเนื่องจากการลดลงของสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นครอบครัวขยายในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนอายุน้อย ต่ำกว่า ๓๐ ปี ๓๐-๔๙ ปี และ ๕๐-๕๙ ปี ถูกทดแทนด้วยการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นครอบครัวขยายในหัวหน้าครัวเรือนอายุสูงอายุ

ตารางที่ ๓ โครงสร้างของครัวเรือนจำแนกตามประเภทครอบครัวและกลุ่มอายุ ในกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓

	ประเภทครอบครัว						
	รวม	ไม่มีครอบครัว และญาติอาศัย อยู่ด้วย	ครอบครัว เดี่ยว	ครอบครัว ขยายแบบ ย่อย	ครอบครัว ขยายแบบ รวม	ครอบครัว ขยาย แบบผสม	รวม ครอบครัว ขยาย
พ.ศ. ๒๕๒๓							
รวม	๑๐๐.๐	๘.๐	๗๐.๓	๑๗.๙	๒.๗	๑.๑	๒๑.๗
<๓๐	๑๐๐.๐	๑๘.๕	๗๐.๒	๗.๗	๒.๘	๐.๙	๑๑.๔
๓๐-๔๙	๑๐๐.๐	๕.๒	๗๗.๓	๑๓.๕	๒.๙	๑.๑	๑๗.๕
๕๐-๕๙	๑๐๐.๐	๔.๐	๖๔.๓	๒๘.๕	๒.๒	๑.๐	๓๑.๗
๖๐+	๑๐๐.๐	๗.๑	๔๘.๙	๔๐.๐	๒.๕	๑.๕	๔๔.๐
พ.ศ. ๒๕๓๓							
รวม	๑๐๐.๐	๑๒.๑	๖๖.๙	๑๖.๔	๓.๓	๑.๓	๒๑.๐
<๓๐	๑๐๐.๐	๒๙.๓	๖๒.๐	๕.๐	๒.๙	๐.๘	๘.๗
๓๐-๔๙	๑๐๐.๐	๘.๖	๗๔.๗	๑๑.๖	๓.๗	๑.๔	๑๖.๗
๕๐-๕๙	๑๐๐.๐	๕.๔	๖๔.๐	๒๖.๕	๒.๘	๑.๓	๓๐.๖
๖๐+	๑๐๐.๐	๗.๑	๔๗.๕	๔๐.๖	๓.๐	๑.๘	๔๕.๔
พ.ศ. ๒๕๔๓							
รวม	๑๐๐.๐	๑๖.๑	๖๒.๖	๑๓.๓	๔.๒	๓.๘	๒๑.๓
<๓๐	๑๐๐.๐	๓๕.๑	๕๗.๐	๔.๓	๒.๙	๐.๗	๗.๘
๓๐-๔๙	๑๐๐.๐	๑๓.๔	๖๙.๖	๑๐.๑	๔.๘	๒.๐	๑๖.๙
๕๐-๕๙	๑๐๐.๐	๘.๐	๖๓.๖	๑๘.๗	๔.๓	๕.๕	๒๘.๔
๖๐+	๑๐๐.๐	๙.๐	๔๔.๕	๓๐.๖	๓.๙	๑๑.๙	๔๖.๕

สรุปและเสนอแนะ

ข้อมูลเชิงประจักษ์จากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๒๓, ๒๕๓๓ และ ๒๕๔๓ แสดงว่า ครัวเรือนของสังคมไทยประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวมากที่สุด รองลงมาคือ ครอบครัวขยาย และการอยู่แบบไม่มีครอบครัวและญาติ โดยครัวเรือน ๒ แบบหลังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ตามเวลา ขณะที่การอยู่แบบครอบครัวเดี่ยวมีแนวโน้มลดลง ลักษณะและแนวโน้มของโครงสร้างครัวเรือนดังกล่าวนี้ พบในทั้งกรุงเทพฯ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล ดังนั้น ความเชื่อที่ว่าผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งเพราะสังคมไทยอยู่กันแบบครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น จึงประเด็นที่ทำนายและนำศึกษาวิจัยต่อไป

ประเด็นหนึ่งที่ทำให้คนทั่วไปเข้าใจ หรือเชื่อว่าสังคมไทยมีการอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น อาจเนื่องมาจากขนาดของครัวเรือนที่เล็กลง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการลดลงของระดับเจริญพันธุ์ในช่วงกว่า ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา กล่าวคือ ขนาดครัวเรือนเฉลี่ยลดลงจาก ๕.๒ คน ใน พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็น ๓.๘ คน ใน

พ.ศ. ๒๕๔๓ (ตารางที่ ๔) โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มีขนาดครัวเรือนเฉลี่ยเล็กที่สุด ประมาณ ๓.๖ คน ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ การมีขนาดครัวเรือนเฉลี่ยที่เล็กลงไม่ได้หมายความว่าประชากรมีการอยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ข้อมูลเชิงประจักษ์

ที่เสนอแม้ว่าจะไม่สามารถย้อนหลังไปมาก แต่แสดงผลที่ตรงกันข้ามกับความเชื่อหรือคำกล่าวทั่วไปนี้ ประเทศไทยน่าจะมีการอยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยวมานานพอสมควร ความเข้าใจว่าสังคมไทยเคยอยู่กันอย่างครอบครัวขยาย น่าจะเป็นการ

อยู่กันอย่างกระจุกตัวของครอบครัวเดี่ยวหลาย ๆ ครอบครัวที่อยู่ในบริเวณเดียวกันหรือใกล้ ๆ กันมากกว่า โดยอาจจะมีครอบครัวขยาย ๑ ครอบครัวเป็นศูนย์กลางที่ครอบครัวเดี่ยวหลาย ๆ ครอบครัวที่เป็นญาติกันไปมาหาสู่หรือติดต่อสัมพันธ์กัน

ตารางที่ ๔ ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย จำแนกตามเขตการปกครอง พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๓

	พ.ศ. ๒๕๒๓	พ.ศ. ๒๕๓๓	พ.ศ. ๒๕๔๓
รวม	๕.๒	๔.๔	๓.๘
ในเขตเทศบาล	๕.๐	๔.๒	๓.๕
สุขาภิบาล	๕.๐	๔.๑	X
เมือง	๕.๐	๔.๑	X
ชนบท	๕.๐	๔.๑	X
นอกเขตสุขาภิบาล	๕.๓	๔.๕	๓.๙
กรุงเทพฯ	๕.๑	๔.๓	๓.๖

โครงสร้างของครัวเรือนแม้จะเป็นตัวชี้วัดถึงแบบการอยู่อาศัยของครอบครัว แต่ไม่ได้ให้ภาพที่สมบูรณ์หรือถูกต้องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว สวัสดิภาพหรือภาวะที่ดี (well-being) ของสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ไม่ได้อยู่ที่โครงสร้าง (structure) ของครัวเรือนหรือรูปแบบการอยู่อาศัยอย่างเดียว แต่อยู่ที่เนื้อหา (content) หรือความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยในครัวเรือนเดียวกันและไม่ได้อยู่ในครัว

เรือนเดียวกัน ความสัมพันธ์ที่กล่าวนี้อาจแบ่งได้เช่นเดียวกับโครงสร้างของครัวเรือน คือเป็นความสัมพันธ์แบบครอบครัวเดี่ยว หรือครอบครัวขยาย ผู้สูงอายุอาจอยู่ตามลำพังหรืออยู่ในครอบครัวเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์ในลักษณะครอบครัวขยายกับบุตรหลานหรือญาติที่อยู่ใกล้หรือไกลกันได้ ไม่ได้มีความรู้สึกว่าบุตรหลานหรือญาติไม่ได้ให้การดูแลขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนขยายไม่ได้หมายความว่ามีความอบอุ่นหรือได้รับการดูแลอย่าง

ดีเสมอไป หากว่าความสัมพันธ์กับสมาชิกอื่นในครัวเรือนมีช่องว่างหรือไม่ค่อยดี ในยุคที่การคมนาคม การสื่อสารและเทคโนโลยีมีความก้าวหน้าอย่างมาก การศึกษาถึงภาวะของผู้สูงอายุในมุมมองจากครอบครัวจึงไม่ควรจำกัดเฉพาะรูปแบบโครงสร้างของครัวเรือน แต่ควรขยายให้ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวโดยไม่คำนึงถึงระยะทางที่อยู่อาศัย.

เอกสารอ้างอิง

๑. คณะอนุกรรมการการศึกษาวิจัยและวางแผนระยะยาวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ แผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๔๔.
๒. คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี (๒๕๔๕) แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๔.
๓. สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานก
รัฐมนตรี สำนักทะเบียนและทะเบียน
พ.ศ. ๒๕๒๓ พ.ศ. ๒๕๓๓ และ พ.ศ.
๒๕๔๓.
๔. United Nations 2007. **World Population Prospects The 2006 Revision.**

Abstract Is Nuclear Family in Thailand Rising or Declining ?

Napaporn Chayovan

Commissioner of The Royal Institute's Demography Dictionary Committee; Associate Professor, College of Population Studies, Chulalongkorn University, Thailand

A widely concerned issue related to the rapid increase in the number and proportion of the older persons in Thailand is the change of the family structure from extended to nuclear type. This change is believed to reflect the weakening of family support or less care that family may provide for their elderly members. Empirical data from the population censuses of Thailand from 1980 to 2000, however, provide opposite evidence to this general belief. During 1980 to 2000, the proportions of nuclear households/families in Thailand declined, while the proportions of extended households/families increased. Household or family structure is thus not a good indicator of whether the elderly will be supported or cared for by their families, instead relationships of family members should be given the interest.

Key words: household structure, family type, older persons, elderly care